

เราจะอยู่ในโลก

อันแสนยุ่งยากขึ้นทุกที

ได้อย่างไร

พุทธ
ทาส
ภิกขุ

เราจะอยู่ในโลกอันแสนยุ่งยากขึ้นทุกทีได้อย่างไร

พุทธทาสภิกขุ

การบรรยาย	โอวาทลาลสิกขาบทแก่พระนวกะ ๒๕๑๓
วันที่แสดง	๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๓
รหัส	๒๕๒๕๑๓๑๐๑๘
ผู้ถอดเสียง	Siripmu_ja@yahoo.com
ผู้ตรวจทาน	นภาพร อึ้งวิดมนากุล
ISBN	978-616-9363-10-1
พิมพ์ครั้งแรก	ตุลาคม ๒๕๖๓
จำนวน	๕,๕๐๐ เล่ม
บรรณาธิการ	นันทรัตน์ ศุภวราพงษ์
พิสูจน์อักษร	กลุ่มงานจดหมายเหตุ
ภาพ	ณัฐชนน บางแค
กราฟฟิก	Art and Soul
จัดพิมพ์โดย	มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์ ภาพพิมพ์ ไทร. ๐ ๒ ๘๗๙ ๙๑๕๔-๖

ประสงค์รับหนังสือเพื่อใช้ในการงานพิธีหรือเผยแพร่ในวาระต่างๆ ติดต่อที่
มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ
สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนิตยมิตรไฟสาย ๒
แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ : ๐ ๒๙๓๖ ๒๘๐๐ ต่อ ๕๑๐๑
โทรสาร : ๐ ๒๙๓๖ ๒๖๘๕
อีเมล : cds@bia.or.th
Facebook : CoDhammaSpace
www.bia.or.th

ธรรมทาน กับ การทำหนังสือ

ที่ใครจะรู้ว่า ต่างกันอย่างไร ลองแยกเล่มหนังสือ ออกดู จะเห็นว่า มีอยู่สองอย่าง คือ กระดาษที่ใส่พิมพ์ กับความรู้อยู่ในหนังสือเล่มนั้น. การทำหนังสือ ย่อมหมายถึง การหาความรู้ ด้วยเอาตามตามตัว การ พร้อมทั้งการหากระดาษ และ ~~กระดาษ~~ ^{งาน} ในกรณี หนังสือหนึ่ง อย่างก็พอ ทั่วไป.

ส่วนการธรรมทาน ย่อมไม่เป็นเช่นนั้น ความรู้ นั้นให้เปล่า ก็แล้ว, ส่วนกระดาษหรือ ^{และกระดาษ} วัสดุที่ใส่ ความรู้ นั้น มัก ต้อง ขอคืน เช่นเดียวกับกระดาษที่ ใส่ ให้แล้วไปถวายพระที่วัด. ขอคืน เพราะคน ต้อง ใส่วางถวาย อีกหลายครั้ง! จนกระทั่งถึงครั้งที่สุด.

งานธรรมทาน มักถูกมองว่าเป็นการทำหนังสือไป ขอจบพิจารณาแล้ว ด้วยดี ทั้งสองอย่าง, จะได้เห็นใจ กันดี, และร่วมมือกันดี.

สารบัญ

๑	วิชาความรู้สำหรับอยู่ในโลก (ที่แสนจะอยู่ยาก)	๗
๒	โลกของชีวิต	๑๕
๓	บวชเพื่อศิษย์	๒๑
๔	ทางของทิด	๓๑
๕	ทิศของชีวิต	๔๕

บัณฑิต คำนี้แปลว่า
ผู้ที่มีปัญญาที่จะเอาตัวรอดได้

๑

วิชาความรู้สำหรับอยู่ในโลก (ที่แสนจะอยู่ยาก)

การบรรยายในวันนี้เป็นไปตามคำขอร้องของผู้ที่ต้องการจะลาสิกขาบท ดังนั้นจึงเลือกเรื่อง que เห็นว่าเหมาะแก่ผู้ที่จะลาสิกขาบทเป็นส่วนใหญ่ แล้วก็มีความประสงค์ว่าจะให้เป็น การบรรยายเรื่องนี้อย่างสมบูรณ์กันเสียที เพื่อว่าจะไม่ต้องบรรยายอีก ก็จะดีเหมือนกัน

สำหรับเรื่องที่จะบรรยายก็รู้สึกว่ามีหัวข้อสำคัญอยู่ที่ วิชาความรู้ที่จะทำให้ออกไปอยู่ในโลกที่แสนจะอยู่ยากขึ้นทุกทีนี้ได้ อย่างไร คือให้สามารถที่จะไปอยู่ในโลกซึ่งแสนจะยุ่งยากลำบาก อยู่ได้ยากน้ออย่างไร อย่างนี้รู้สึกว่าเป็นการถูกต้องที่สุด ก็เป็นหัวข้อใหญ่ครอบคลุมปัญหาทุกอย่างทุกประการได้ ฉะนั้น

ขอให้ถือว่าคำบรรยายนี้มีชื่อว่า "เราจะอยู่ในโลกอันแสนจะอยู่ยากยิ่งขึ้นทุกทีนี้ได้อย่างไร" ส่วนหัวข้อย่อยๆ นั้นก็จะมีไปตามสมควรแก่ลำดับที่จะพูด

สิ่งแรกที่จะพูดก็น่าจะเป็นเรื่องบวชๆ สึกๆ นี้มากกว่า เพราะถ้าไม่เข้าใจเรื่องบวชมันก็ย่อมจะไม่เข้าใจเรื่องสึก หรืออาจจะเข้าใจผิดไปหมด ทีนี้เรื่องบวชนี้ก็รู้สึกว่ามันมีความหมายหลายอย่างและลึกล้ำอยู่เหมือนกัน ดังนั้นไม่ได้เป็นการดูถูกท่านทั้งหลายว่าไม่รู้เรื่องการบวชเอาเสียเลย อาจจะรู้บ้างในบางแง่หรือบางระดับ แล้วก็บวชตามประเพณีเป็นส่วนใหญ่

ทีนี้เรามาลองรู้เรื่องการบวชกันเสียให้ถูกต้องหรือสมบูรณ์ แล้วปรับปรุงการบวชนั้นให้เป็นไปตามนั้น แล้วก็มาถึงการสึกชนิดที่ยังสำเร็จประโยชน์ตามนั้นอยู่นั่นเอง ถ้าพูดกันอย่างธรรมดาสามัญแล้วก็อย่างที่เรียกว่าตรงไปตรงมา ไม่ต้องมีการเกรงออกเกรงใจ เป็นการประหยัดเวลา

การบวช

เรื่องการบวชนี้มันเคยเปลี่ยนแปลงความมุ่งหมายมาเรื่อย ๆ ตามยุคตามสมัย ถ้าเอาอย่างพุทธกาลเป็นหลักแล้ว

ก็เป็นเรื่องของคนที่เมื่อชีวิตฆราวาส หรือว่าผ่านชีวิตฆราวาส มาอย่างถูกต้องและสมบูรณ์แล้วรู้สึกว่าจะยังไม่ประเสริฐ ยังไม่ถึงที่สุด จึงออกแสวงหาสิ่งทีประเสริฐไปกว่านั้น เพราะ ฉะนั้นจึงได้บวช ถ้าเป็นอย่างนี้ก็ใช้ไม่ได้กับพวกคุณที่ว่าบวช ตามประเพณี ซึ่งยังไม่รู้จักโลกไม่รู้จักชีวิตฆราวาสที่ถูกต้อง และสมบูรณ์ด้วยซ้ำไป

ทีนี้ ต่อมาความหมายนี้มันก็ค่อยๆ เปลี่ยนไปตาม ความรู้สึกของคนที่มีความต้องการอย่างอื่น แต่อาจจะถือ เอาประโยชน์นั้นได้จากการบวชในพุทธศาสนานี้เหมือนกัน ดังนั้นจึงเกิดธรรมเนียมที่ว่าบวชชั่วคราว บวชตั้งแต่หนุ่ม บวชตั้งแต่เด็กกันขึ้นมา เพื่อที่จะได้ศึกษาให้รู้จักแนวทาง ทั้งหมดของมนุษย์ ของการที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้รับคำสั่งสอน ทุกอย่างทุกประการสำหรับการที่จะเป็นมนุษย์ แล้วจึงเอา ความรู้นั้นไปใช้ในเมื่อลาสิกขาบทยออกไปเป็นฆราวาสอีกครั้ง หนึ่ง เป็นฆราวาสที่ดีที่สุด สมบูรณ์แล้วจึงค่อยมานึกถึงการ บวชในอันดับสูงสุดกันอีกครั้งหนึ่ง นี่จึงเกิดมีประเพณีอย่าง นี้ขึ้นในประเทศไทย โดยเอาระเบียบธรรมเนียมประเพณีใน อินเดียมาใช้

โดยเฉพาะก็คือว่า คนหนุ่มนี้ควรจะไปศึกษาในสำนัก
ครูบาอาจารย์ให้จบหลักสูตรครูบาอาจารย์ แล้วก็ได้นาม
ว่า **บัณฑิต** กลับออกมามีลูกมีเมีย มีบ้านมีเรือน ทำถูกทุกอย่าง
ทุกประการในการที่จะเป็นมนุษย์ เขาก็เรียกว่าบัณฑิต ใน
ประเทศอินเดียก็ยังมิใช่อยู่นานสำหรับคำคำนี้ คือผู้ที่ผ่านการศึกษา
เรื่องชีวิตชีวาจากสำนักอาศรมที่สมบูรณ์แบบ แล้วก็มาเป็น
บัณฑิต ไม่ใช่เรียนในมหาวิทยาลัย เรียนในสำนักทางศาสนา
บัณฑิต คำนี้แปลว่าผู้ที่มีปัญญาที่จะเอาตัวรอดได้, **บันดา**
แปลว่า ปัญญาเอาตัวรอดได้, **ทิต** มันแปลว่า ถึงหรือมี
มีปัญญาที่เอาตัวรอดได้ เป็นบัณฑิตกลับออกไปต่อสู้อันโลกนี้
จนกว่าจะได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้

ที่นี้ประเทศไทยเรามีพวกพราหมณ์ที่เป็นชาวอินเดียมา
เป็นครูบาอาจารย์ในทางวัฒนธรรม ดังนั้นก็เอาวัฒนธรรม
ชนิดนี้มาด้วย มาแนะนำให้ด้วยว่ากุลบุตรควรจะบวชหรือ
ควรจะเข้าสู่สำนักศึกษาที่มันมีลักษณะเป็นการบวชสักพัก
หนึ่งจนกว่าจะรอบรู้ แล้วก็ให้เป็นบัณฑิตด้วยความรับรองของ
ครูบาอาจารย์ สีกออกมาเป็นผู้ครองเรือนที่ดี

การสีก

ทีนี้คำว่า "บัณฑิต" นี้ในภาษาไทยแท้ๆ มันออกเสียงเป็น บันทิด ออกเสียงเป็น ท ไม่ออกเสียงเป็น ด มันจึงเป็น "บัณฑิต"

ทีนี้ต่อมาขอตัดคำทิ้ง ตัดคำว่า บัน ทิ้ง เหลือแต่ ทิด หรือ ทิด แล้วต่อมาไอ้คนบวชแล้วสีกนะมันเลวลงๆ มันกลายเป็น "ทิด" ที่น่าหัวเราะเยาะ แทนที่จะเป็น "ทิด" คำเดิมคือ ทิด (ท.มณโฑ-สระอิ-ต.เต่าสะกด) มันมากลายเป็น ทิด (ท.ทหาร-สระอิ-ต.เด็กสะกด) กลายเป็นคำล้อเลียน ไอ้คนที่บวชแล้วสีกออกไปนี่งุ่มง่าม เรียกทิดนั่นทิดนี้ ล้วนแต่มีความหมายไปในทางล้อเลียน อันที่จริงมันต้องจากคำว่า "บัณฑิต" ตามวัฒนธรรมโบราณซึ่งได้มาจากอินเดีย ในอินเดียก็ยังมีบัณฑิตนั่นบัณฑิตนี้ ที่เรียนมาจากสำนักทางศาสนาทางฝ่ายฮินดู ไม่ใช่เรียนมาจากมหาวิทยาลัย

เดี๋ยวนี้ยืมเอาคำว่าบัณฑิตมาใช้สำหรับผู้ที่จบการศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้มันชั้นหลัง แล้วก็เป็บัณฑิตอีก ความหมายหนึ่ง ความหมายอื่น คือยังโง่มากในการที่จะมีชีวิตอยู่อย่างสมบูรณ์แบบ บัณฑิตทางกฎหมาย ทางวิศวกรรม ทางธรรมศาสตร์ ทางอะไร บัณฑิตเหล่านั้นยังโง่มากใน

วิชาความรู้ที่จะทำให้มีชีวิตอยู่อย่างที่ไม่ต้องมีความทุกข์
ฉะนั้นจึงเรียกว่าเป็นบัณฑิตความหมายอื่น ไม่ใช่บัณฑิตใน
ความหมายเดิม มีความรู้เรื่องการเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องที่สุด นี้
ขอให้เข้าใจว่าแม้แต่คำพูดมันก็สับสนปนเปกันแบบนี้

ทีนี้คุณบวชแล้วก็สึกออกไป ถ้าตามธรรมเนียมโบราณ
ก็เรียกว่าเป็น "ทิด" ทิดนั่นทิดนี่คือหมายถึงเป็นบัณฑิตใน
วิชาความรู้ในเรื่องอันเกี่ยวกับชีวิต ในความเป็นคนที่ถูกต้อง
แล้วก็ไปเป็นมนุษย์ที่ดี ถ้าไม่ได้ตามนี้ก็เรียกว่าเป็น "บัณฑิตเกี"
สึกออกไปเป็นบัณฑิตเกีอีกเหมือนกัน คือไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับ
ชีวิตจิตใจที่จะไม่เป็นทุกข์ ไปรู้เรื่องฟุ้งซ่านอย่างอื่นเสียมาก
มาย

ฉะนั้น คำว่าการบวชนี้ถ้าจะถามกันอย่างภาษาเดี๋ยวนี
ว่า บวชทำไม ให้ต้องพูดว่า บวชเพื่อศึกษาในเรื่องชีวิตนี้ให้
ถูกต้อง แล้วก็ไปมีชีวิตที่ถูกต้อง ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้
ให้จริง ๆ คือบวชเพื่อเรียนเรื่องชีวิต ไม่ใช่เรียนกฎหมาย ไม่ใช่
เรียนไวยาวัจระ ไม่ใช่เรียนแพทยศาสตร์ หรือเป็นบัณฑิต ดุษฎี
บัณฑิต มหาบัณฑิตทำนองนั้น

ชีวิตคือการเดินทางอยู่ทุกขณะจิต
เป็นวิวัฒนาการจากต่ำไปหาสูง

๒

โลกของชีวิต

เพราะนั่นจะต้องพูดถึงถึงเรื่องราวชีวิตนั้นแหละเป็นส่วนใหญ่ แต่ไปสรุปเป็นปัญหาว่า ให้รู้ว่าเกิดมาทำไม ถ้าเราเรียนรู้เรื่องชีวิตจริงเราจะรู้ว่าเกิดมาทำไม เพราะว่าชีวิตใน ความหมายอื่นนั้นมันยังไม่มีประโยชน์อะไรที่จะช่วยดับทุกข์ได้

ชีวิตในทางชีววิทยา

ความหมายในทางชีววิทยา หรือ *biology* นี้ **ชีวิตคือ เซลล์ที่ยังสดอยู่** *protoplast* ในเซลล์นั้นยังสดอยู่เขาเรียกว่า มีชีวิตอยู่ คำว่า "ชีวิต" ในภาษาชีววิทยานี้ไม่มีประโยชน์อะไรนะแก่ผู้ที่จะศึกษาเรื่องชีวิต มันเป็นเรื่องชีวิตในแง่ของ

วัตถุ ค้นคว้าในแง่ของวัตถุ เพื่อสืบพันธุ์หรือเพาะพันธุ์ให้
แปลกๆ ออกไปก็ได้ แต่มันไม่ดับทุกข์ มันไม่ใช่เรื่องดับทุกข์
ฉะนั้นจึงต้องรู้ไอ้ชีวิต คำว่า "ชีวิต" ในความหมายที่มันให้
ความกระจ่างแก่การที่จะดับทุกข์ ภาษาธรรมดา ชีวิตก็คือ
ยังไม่ตาย ยังมีชีวิตอยู่ อย่างนี้ภาษาทางศาสนาถือว่า นั่น
แหละมันตายแล้ว มันโง่ขนาดที่ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม แม้มัน
ยังมีชีวิตอยู่ มันก็เท่ากับตายแล้ว

ชีวิตในทางศาสนา

ชีวิตในทางศาสนา ในทางธรรม นั่นก็หมายถึงว่า ความ
สดชื่นในชีวิตจิตใจที่เกิดมาจากการปฏิบัติถูกต้องต่อความ
เป็นมนุษย์ของตน อย่างนี้จึงจะเรียกว่ามีชีวิต ถ้าไม่ได้อย่างนี้
แม้มันจะมีลมหายใจอยู่ก็ถือว่าคนตายแล้ว คือคนโง่ คนประมาท
เต็มไปด้วยอวิชชา

ฉะนั้น ขอให้เข้าใจสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนี้ให้ดี แล้วจะเป็น
เงื่อนต้น ถ้าเรารู้ว่าบวชทำไม บวชมาเพื่อศึกษาชีวิตในแง่
ในลักษณะอย่างนี้ ถ้าในลักษณะอย่างอื่นก็ไปเรียนเอาตาม
สาขานั้นๆ ชีวิตในทางปรัชญาคืออะไร ในทางมนุษยวิทยาหรือ

สังคมคืออะไรว่ากันไปตามนั้น แต่เดี๋ยวนี้เราหมายมุ่งหมาย เฉพาะใช้ชีวิตในความหมายตามทางธรรม หรือตามทางศาสนา บวชมาเพื่อให้รู้จักสิ่งนี้ เพื่อจะไปดำเนินสิ่งนี้ให้ถึงที่สุดจุดหมาย ปลายทาง

ที่เราพูดกันถึงคำว่า "ชีวิต" นี้พอเป็นคำเงื่อน ถ้าถือ ตามหลักของธรรมะหรือศาสนา คือเป็นเรื่องทางฝ่ายจิตฝ่าย วิญญาณแล้วก็ต้องถือว่า ชีวิตนี้เป็นการเดินทางอยู่ทุกขณะจิต เดินทางอยู่ทุกขณะจิต คำว่าขณะจิตนั้นก็คือเวลาที่เร็วมาก สั้นมาก วินาทีเดียวตั้งหลายขณะจิต ชีวิตคือการเดินทางอยู่ ทุกขณะจิตเป็นวิวัฒนาการจากต่ำไปหาสูง อย่างนี้แหละชีวิต ในความหมายทางศาสนา ถ้าทำไม่ถูกก็เป็นทุกข์ทรมาน ตลอดเวลา ถ้าทำถูกก็เป็นความสงบสุขที่พอทน ที่เป็นไปได้ ตามทางศาสนาที่แท้จริง "ชีวิต" คำนี้ต้องหมายถึงความ สดชื่นแจ่มใส ที่เกิดมาจากการเดินทางที่เป็นไปได้ดีก็มันก็ ต้องเป็นของบัณฑิต ของคนฉลาด ตามความหมายในทาง ศาสนาจึงจะมองชีวิตกันในแง่นี้

ที่ในแง่ที่ตรงกันข้ามของคนโง่ ชาวบ้าน ปุ่ขุ่นทั่วไป ชีวิตก็คือการติดตังๆ อยู่ในเรื่องโลกๆ ที่มันรักใคร่ หวงแหน

อาลัยอาวรณ์คือว่าติดตัง นี่เด็กรุ่นๆ รุ่นหนุ่ม รุ่นสาว มันว่าชีวิตคือความหวัง ชีวิตคือความรัก หรืออะไรนี่ไปตามแบบภาษาของเด็กรุ่นๆ มันก็ยังโง่มาก ชีวิตคือความหวังหรือชีวิตคือความรัก มันรู้เพียงแค่นั้น มันก็ถูกเพียงแค่นั้น เมื่อไม่ได้อย่างใจมันก็ฆ่าตัวตาย โทษที่มันรู้จักชีวิตน้อยเกินไป

ทีนี้พวกคุณบวชมาแล้วอย่างนี้ กำลังจะลาสิกขาบทอย่างนี้ ถ้ารู้จักชีวิตในลักษณะที่เป็นเพียงความรักหรือความหวัง มันก็เป็นเด็กวัยรุ่นที่อันธพาลเท่านั้นเอง ไม่มีอะไรอื่นอันธพาลทางวิญญาณคือโง่ อย่างน้อยก็ควรจะรู้จักชีวิตในลักษณะที่ว่าเป็นการเดินทางอยู่ทุกขณะจิต จากต่ำไปหาสูง มันยังไม่ตาย มันเคลื่อนไหวไปเรื่อย

ทีนี้เราก็บวชเข้ามาเพื่อจะศึกษาไ้เรื่องชีวิตนี้ให้รู้ความจริงหรือข้อเท็จจริงอย่างนี้ แล้วจะได้เดินไปให้ถูกทางจนตลอดชีวิตเหมือนกัน ซึ่งมีความหมายเป็นเพียงเวลาระยะหนึ่ง คำว่าชีวิตในลักษณะอย่างนี้เป็นชื่อของเวลาระยะหนึ่งคือตั้งแต่เกิดจนตาย คือชีวิตหนึ่ง เป็นเครื่องวัดเวลา เช่นพูดว่าจนตลอดชีวิต เป็นต้น แต่ตัวชีวิตจริงๆ นั่นคือการที่มันเดินทางไป ดีขึ้นๆๆ

เราขอเข้ามารับการศึกษา

คือ ศิล สมาธิ ปัญญา

๓

บวชเพื่อศึกษา

ทีนี้ บวชนี้เพื่อที่จะเป็นบัณฑิต มีปัญญาสมบูรณ์ในเรื่องอันเกี่ยวกับชีวิต แล้วก็มีชีวิตอยู่อย่างที่ได้เดินทางไปจนถึงที่สุด จุดหมายปลายทางของชีวิตนั่นเอง ก็ลองคิดดูสิ ใ้การบวชของเราที่กำลังบวชอยู่นี้ ยังไม่ทันจะสึกนี้ มันเป็นอย่างนี้หรือเปล่า ถ้าไม่เป็นอย่างนี้ก็รีบไปทำความเข้าใจปรับปรุงกันเสียใหม่ให้มันเข้ารูปนี้ แล้วมันจะค่อยเข้ารูปของการสึกอีกทีหนึ่ง เมื่อการบวชเข้ารูปคือถูกต้อง การสึกมันจึงจะถูกต้อง ถ้าการบวชมันไม่ถูกต้อง ไม่เข้ารูป ใ้การสึกของมันก็ไม่มีทางที่จะเข้ารูปหรือถูกต้องได้

ที่นี้ ที่ผมเคยได้ยินมาตั้งแต่เล็ก ตั้งแต่เด็กๆ ก่อนผม
บวชก็เคยได้ยินคำกล่าวทำนองคำพังเพยล้อเลียนว่า *บวชลี*
บวชลอง บวชครองเวณี บวชหนีสงสาร บวชผลาญข้าวสุก
บวชสนุกตามเพื่อน เป็นคำกลอนที่คล้องจอง ๖ บวช ทางภาคอื่น
จะมีหรือไม่ก็สุดแท้ แต่ว่าที่นี้มันมีแน่ ผมได้ยินมาตั้งแต่ก่อน
ผมบวช มีคนร้องตะโกนบ่อยๆ เมื่อมันเกิดขัดใจอะไรขึ้นมา
คือมันด่าไอ้พวกทิด (ต.เด็กสะกด) นั้นแหละ ร้องตะโกนอย่างนี้

๑. บวชลี

บวชลี คือหนีอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นเรื่องโลกๆ
หนีความลำบาก หนีไอ้ทหาร หรือว่าหนีไอ้ความบีบคั้นของ
บุคคลบางคน หรือว่าเขาจะเอาให้ตายนี้ก็หนีไปบวชเสีย
นี่เรียกว่าบวชลี คือหลบหนีภัยไปบวช

๒. บวชลอง

ที่นี้ *บวชลอง* ก็หมายความว่ามันลองบวช นี่คิดดูให้ดี
มันลองบวช มันไม่รู้ว่าบวชนี้เป็นอะไรมันก็ลองดู

๓. บวชครองเวณี

ที่นี้ *บวชครองเวณี* นั่นคือบวชตามประเพณี อายุครบ
บวชก็ต้องบวช มันก็บวชเข้าไปอย่างละเมอๆ เสียมากกว่า

อย่างอื่น

๔. บวชนิสงสาร

ที่นี่ *บวชนิสงสาร* นี้ไม่ใช่ความหมายตามทางที่ถูกต้องตามหลักธรรม ที่จริงบวชนิสงสารจะถูกต้องอยู่มาก แต่เดี๋ยวนี้เขาไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น คือมันบวชนิสงสารลำบาก คำว่า "สงสาร" ในที่นี้เป็นภาษาชาวบ้านหมายถึงลำบาก ที่นี้มันบวชเพื่อจะหนีความลำบากเหล่านั้น เช่น มันยากจน อยู่เป็นฆราวาสมันลำบาก มาบวชแล้วมันสะดวกสบาย มันก็หนีความลำบากนั้นแหละเรียกว่าหนีสงสาร และถึงแม้ว่าคำว่าสงสารจะหมายถึงความทุกข์ทั่วๆ ไปตามความหมายคำว่าสังสารวัฏก็ยังไม่ถูกอยู่นั้นแหละ ไ้บวชนิสงสารนี้ก็ไม่ได้ถูกหรอก ไม่ถูกแท้ เพราะความมุ่งหมายของการบวชที่ถูกต้องนั้นไม่ต้องการให้หนีทุกข์ ต้องการให้ชนะทุกข์ ฉะนั้นต้องพูดว่าบวชเพื่อเอาชนะสงสาร นะจึงจะถูกต้อง

บวชที่ดีที่แท้ต้องบวชเพื่อมีชนะแก่วัฏสงสารคือหักหรือทำลายวัฏสงสารเสียได้ อย่างนี้ไม่ใช่หนีสงสาร หนีสงสารนั้นคือคนขลาด คนโง่ คนขี้แพ้ พุทธศาสนาไม่ได้มีไว้เพื่อสอนให้คนแพ้หรือหนีโลก แต่มีไว้เพื่อให้คนอยู่ในโลก

นี้แหละ แต่อยู่ด้วยชัยชนะ ฉะนั้นธรรมชาติทั้งหมดเพื่อให้คนชนะโลก ไม่ใช่ให้หนีโลก เพราะฉะนั้นมีคนพูดอยู่ว่าบวชหนีโลก หนีอะไรเสียที นี่มันเป็นคนโง่พูด เพราะว่าถ้าวบชที่ถูกต้องไม่ใช่หนีโลก ไม่ใช่หนีโลกแล้วไปบวชหรือบวชเพื่อหนีโลกธรรม บวชเพื่อจะหาความรู้เพื่อจะอยู่ในโลกนี้ด้วยชัยชนะ ไม่มีพ่ายแพ้แก่กิเลสหรือความทุกข์ เพราะนั่นไม่หนีโลกไปไหน ชนะโลกนี้เขาเรียกว่าโลกุตระ คือยืนอยู่เหนือความบีบคั้นของโลก บวชเพื่อโลกุตระ ก็เพื่อเอาชนะโลกไม่ใช่หนีโลก หนีก็คือคนโง่ คนขี้แพ้ คนไม่มีความสามารถ พุทธศาสนาไม่ต้องการอย่างนั้น ต้องการให้มันเผชิญกันกับโลก แล้วเอาชนะโลก แล้วอยู่ในโลกด้วยชัยชนะ ฉะนั้นจึงไม่มีความถูกต้องที่จะพูดว่าบวชหนีสงสาร ความถูกต้องมันอยู่ที่ว่าบวชเพื่อชนะสงสาร

ฉะนั้นการ *บวชหนีสงสาร* นะคือบวชหนีความลำบาก ส่วนตัวมันเอง ส่วนตัวคนขี้ฉลาด คนพ่ายแพ้ เรียกว่าบวชหนีความลำบากในชีวิตฆราวาสด้วยความจำเป็น มาอยู่เป็นพระ มันยังสบายกว่าสำหรับคนประเภทนั้น นี่บวชหนีสงสารอย่างนี้ก็ใช้ไม่ได้

๕. บวชผลาญข้าวสุก

ที่นี่ *บวชผลาญข้าวสุก* นี้ก็อธิบายอยู่ในตัวแล้ว ไม่ต้องอธิบาย บวชแล้วไม่ทำประโยชน์อะไรให้คุ้มกัน มันเสียข้าวสุกของชาวบ้านไปวันๆ หนึ่งเท่านั้นเอง นี่เขาเรียกบวชผลาญข้าวสุก

๖. บวชสนุกตามเพื่อน

อันสุดท้ายก็คือ *บวชสนุกตามเพื่อน* เห็นเพื่อนบวชกัน เราก็บวช เฮๆ ตามเขาไป หรือว่าเพื่อนรักใคร่กันบวช เราก็บวชตามเขาด้วยเพราะความรักเพื่อน

นี่ใน ๖ อย่างนี้ คุณลองพิจารณาดูให้ดี ว่ามันมีอยู่อย่างใดที่เกี่ยวกับตัวคุณเอง การที่คุณบวชเข้ามาคราวนี้ บวชลี้ภัยอะไรมาหรือเปล่า หรือเพียงลองบวชดูหรือเปล่า หรือบวชตามประเพณีครบอายุ บวชก็บวช หรือบวชหนีความลำบาก หรือว่าบวชสนุกตามเพื่อน เขาบวชกันมาก ๆ ก็พลอยเอาไปกับเขาด้วย นี่เป็นหัวข้อสำหรับวัดสำหรับทดสอบการบวชของเราว่าอยู่ในลักษณะอย่างไร ถ้ามันไปรวมอยู่ในอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๖ อย่างนั้นแล้วก็ให้รีบแก้ไขเสีย

บวชเพื่อศิកษ์

โดยทางจิตใจ ให้เข้าใจเสียให้ถูกต้อง ให้เป็นว่าเราบวชนี้ เพื่อเป็นบัณฑิต คือมีปัญญาอรบรู่ในเรื่องอันเกี่ยวกับชีวิต เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้าทุกขณะจิต เป็นการเดินทางจากต่ำไปหาสูงจะอยู่ในเพศบรรพชิตก็ดี จะออกไปสู่เพศฆราวาสก็ดี ชีวิตนี้เป็นการเดินทางก้าวหน้าจากต่ำไปหาสูงอยู่เสมอไป

จับความหมายนี้ให้ได้ เราจึงจะพูดกันต่อไปได้ถึง เรื่องการสิก แล้วถ้าบวชอย่างนี้มันเป็นการบวชที่ถูกต้องตรงตามความหมาย แล้วเอาเป็นว่าอย่างนี้ก็แล้วกัน ถึงว่าแม้ครั้งแรกมันจะเผลอไปหรือโง่ไปแต่ก็เปลี่ยนให้มันถูก ให้ฉลาดได้ เช่นว่า บวชหนีอะไรมา หรือลองบวชตามเพื่อนอะไรก็ตาม หรือบวชตามประเพณีก็ตาม แต่พอบวชเข้ามาแล้วรู้เรื่องนี้แล้ว ก็เปลี่ยนไ้ความมุ่งหมายให้มันถูกต้องตามความมุ่งหมายของการบวชในพระพุทธศาสนา โดยถือเอาหลักอย่างทีพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า บวชออกจากเรือน บวชแสวงหาอยู่ว่าอะไรเป็นความดี อะไรเป็นกุศล พระพุทธเจ้าเองก็ออกบวชด้วยลักษณะอย่างนั้น ออกจากเรือนบวชด้วยการแสวงหาว่า อะไรเป็นกุศล นี่เป็นพุทธภาษิตตรัสอยู่ในสูตรนั้นๆ มีหลายๆ

สูตร ใ้อที่เรามาเขียนกันให้มากมายที่หลังนั้นมันเป็นเรื่อง
ประดับ เรื่องราวคราวที่หลัง ใ้อที่พระพุทธเจ้าตรัสเองก็ว่า
บวชเพื่อแสวงหาว่าอะไรมันเป็นกุศลเพื่อที่ดีกว่า ที่ฉลาดกว่า
ที่จะอยู่ในเพศฆราวาสเราก็เหมือนกันที่แรกออกมาอย่าง
ออกมาบวช อย่างบวชลอง หรือบวชตามเพื่อน หรือบวชหนี
อะไรมากที่สุดแท้ แต่แล้วมันก็ต้องให้กลายเป็นว่าบวชนี้เพื่อ
ค้นหาหนทางให้พบ นี่ไปสู่จุดหมายปลายทางอันประเสริฐสุด
ของมนุษย์ ของชีวิต แล้วแต่จะเรียก

ฉะนั้นระหว่างบวชก็พยายามศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความ
ทุกข์และความดับทุกข์ ให้รู้จักหนทางแห่งความดับทุกข์ด้วย
ตัวเราเอง มีความรู้แจ่มแจ้งสว่างไสวในหนทางของชีวิตที่มัน
จะเดินไปสู่ความดับทุกข์สิ้นเชิงคือ นิพพาน นี่ให้ได้อย่างนี้ที่ก่อน
มันก็ได้เพียงความรู้ก่อน ต้องเข้าใจให้ถูกต้อง ส่วนการปฏิบัติ
นั้นยังปฏิบัติไม่ได้เท่าไรหรอก ยิ่งบวชพรรษาเดียวอย่างนี้ด้วย
แล้ว เพียงแต่จะเรียนให้รู้มันก็ยังไม่ค่อยจะพอแล้วการปฏิบัติ
มันก็ทำไปได้หน่อย

คนหนุ่มควรจะมีความรู้เรื่องหนทางแห่งชีวิต
แล้วดำเนินชีวิตที่ดีให้เหมาะสมแก่ภาวะและสถานะของตน

๔

ทางของทิด

เอาละทีนี้สมมติว่าเราจะต้องสึก บวชสามเดือนสี่เดือน สึก มันก็ได้ความรู้นี้ไป ติดตัวไป สำหรับที่จะไปเดินทางให้มัน ถูก ให้ชีวิตมันเดินทางไปในทางที่ถูก เรียกว่าเพื่อรู้จักหนทาง แล้วเดินไปในทางอยู่เสมอนั้นแหละคือบัณฑิต สึกออกไป เป็นบัณฑิตที่ถูกต้องตามพระพุทธ ตามหลักของพระพุทธ ศาสนา รู้ว่าจะต้องเดินไปอย่างไรจึงจะถึงจุดหมายปลายทาง คือนิพพาน

นี่ ทำไมจะต้องสึก ก็เพราะว่าเรามีหลักเกณฑ์มาตั้ง มีความตั้งใจมาตั้งแต่ที่แรกแล้วว่าบวชเพื่อศึกษาให้รู้ แล้วก็

จะไปปฏิบัติให้ถูกต้อง จะทนอยู่เป็นภิกษุนี้เรื่อยไปนี้เชื่อว่า
ไม่ได้ ฉะนั้นจึงตั้งใจจะบวชเพียงระยะหนึ่งหรือชั่วคราว ขึ้นอยู่
เป็นภิกษุถ้าทำไม่ถูกต้อง ทำไม่ดีตามระเบียบของภิกษุมันก็ยิ่ง
เป็นการไม่เดินทาง เป็นการทำผิด เป็นการถอยหลัง อย่างนี้
ก็ยังมีเหตุผล

ทีนี้ขอให้เข้าใจเสียว่าชีวิตนี้มันเป็นการเดินทางอยู่
เรื่อย ไม่ว่าจะชีวิตฆราวาสหรือชีวิตบรรพชิต ไม่ว่าจะ เป็นพระ
เป็นเณร หรือว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา ถ้าปฏิบัติถูกต้องตามหลัก
พุทธศาสนาแล้วชีวิตนี้เป็นการเดินทางอยู่เรื่อย ทีนี้ใครจะ
ถึงก่อน มันก็ไม่แน่ จะว่าบรรพชิตจะถึงก่อนหรือฆราวาสจะ
ถึงก่อนนี้มันไม่แน่ มันแน่นอนอยู่ที่ว่าชีวิตบรรพชิตนะมันเบาสบาย
เหมือนกับนกมีปีก ส่วนฆราวาสนั้นมันอู้้อายเหมือนเรือที่
หนักๆ หรืออะไรที่มันหนักๆ รถ เรือ เถวียน อะไรที่มัน
หนักๆ แต่เมื่อถามว่าใครจะถึงก่อน มันยังไม่แน่ มันเหมือน
กับเต่าวิ่งแข่งกับกระต่ายนั้นมันยังไม่แน่ว่าใครจะถึงก่อน
ถ้ากระต่ายมันโง่มันประมาทมันก็ถึงทีหลังเต่า อย่างนิทาน
สุภาษิตที่เราู้กันอยู่ดีแล้ว ฉะนั้น เรื่องมันจึงมีว่าฆราวาสก็
บรรลุความเป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี กันอยู่ทั่วไป

ทั้งที่พระบรพชิตนี้ไม่ได้เป็นอะไรเลยก็มีอยู่มากแม้ในครั้ง
พุทธกาล

ถามว่าใครจะถึงก่อนนั้นมันไม่แน่ แต่ถามว่าใครเบา
กว่าใครนั้นมันแน่บรพชิตเบาว่าฆราวาส ตามที่ถูกแล้ว
บรพชิตควรจะถึงก่อน ฉะนั้นผู้ที่อยากจะได้เร็ว ๆ จึงออก
บวชเป็นบรพชิตเพื่อว่าจะถึงเร็ว แต่ถ้ากระต่ายตัวนี้มันโง่
และมันประมาทเสียมันก็ถึงทีหลังเต่า ขอให้จำไว้แบบนี้ ฉะนั้น
จึงอยู่ที่การประพฤติถูกต้อง มีเจตนาดี มีความตั้งใจจริง
นี่ในชีวิตฆราวาสนั้นนะถ้าตั้งใจจริงประพฤติปฏิบัติถูกต้อง
อยู่เสมอมันก็ก้าวหน้าเหมือนกัน แม้มันจะมาช้า ๆ มาหนัก ๆ
แต่ถ้ามันถึงมันก็มีประโยชน์กว่าที่จะไปเบา ๆ เร็ว ๆ โดยที่
ไม่เคยรู้เรื่องอะไรอย่างกว้างขวาง

ฉะนั้นเขาจึงถือว่าการเป็นฆราวาสที่สมบูรณ์แล้วไปบวช
เป็นบรพชิตนั้นจะเร็วมากในการที่จะบรรลุธรรมะที่เป็น
มรรคผลนิพพาน เพราะความเป็นฆราวาสที่จำเจที่แจ่มแจ้ง
อะไรนี้มันสอนให้ มันฉลาดกว่าคนที่ไม่เคยเป็นฆราวาส

ฉะนั้นก็อยากพูดลงไปได้เลยว่า ผู้ที่ผ่านฆราวาสมา
อย่างสมบูรณ์แล้วนั้นน่าจะก้าวหน้าในทางธรรมได้เร็วกว่าไฉ่

คนหนุ่มที่มาบวชเป็นพระเสียด้วยซ้ำไป เพราะว่ายังไม่รู้จัก
ทิศทางอะไรเสียด้วย ยังไม่รู้เรื่องโลก ไม่รู้เรื่องชีวิต ไม่รู้เรื่อง
ทุกข์ ไม่รู้เรื่องสุข จึงสู้คนที่อายุมากที่รู้เรื่องเหล่านี้ดีแล้วมา
บวชไม่ได้

เอาละแต่เดี๋ยวนี้เราไม่มีความมุ่งหมายอย่างนั้น ถ้ามี
ความมุ่งหมายว่าคนหนุ่มควรจะมีความรู้เรื่องหนทางแห่งชีวิต
แล้วดำเนินชีวิตที่ดีที่เหมาะสมแก่ภาวะและสถานะของตน
ในเวลานั้นคือยังเป็นหนุ่มอยู่ เป็นนักบวชไปไม่ได้ก็เลิกไปเป็น
ฆราวาสที่ดี มีการเดินทางก้าวหน้าตามแบบแต่ที่เข้มแข็งและ
สม่าเสมอและไม่ประมาท ก้าวหน้าไปเรื่อย นี้ผมพูดอย่างนี้คุณ
ก็จะพอมองเห็นได้แล้วว่าหมายถึงอะไร หมายถึงคนที่บวชตาม
ประเพณีหรือตามอะไรก็สุดแท้ บวชเข้ามาแล้วมาศึกษาให้รู้จัก
เมื่อกลับออกไปเดินให้ถูกต้อง สม่าเสมอ หนักแน่น มั่นคงไป

ที่นี้ก็มาถึงปัญหาถึงการสึก เมื่อการบวชเป็นอย่างนั้น คือ
อย่างนั้น เพื่ออย่างนั้น โดยวิธีนั้นแล้ว ที่นี้ก็มาถึงการสึก ก็
อยากทำความเข้าใจอะไรบางอย่างเกี่ยวกับคำพูดคือตัวหนังสือ
นี้อีกเหมือนกัน ถ้าคุณบวชเห่อๆ ตามๆ กันมา คุณก็สึกกลับ
เห่อๆ ตามๆ กันไป โดยไม่รู้ทั้งเรื่องบวชและเรื่องสึก แม้แต่คำ

ว่า สึกคืออะไรคุณก็ไม่รู้เสียแล้ว เพราะว่าเราทำเพียงแต่ตามๆ กันไป มันก็ไม่จำเป็นจะต้องรู้ มันก็ทำได้ นี่บางที่จะมีความรู้สึกที่ขัดขวางกันอยู่ในจิตใจก็ได้ หรืออาจจะเป็นอย่างนั้นเสียมากกว่า

ลาสิก

เมื่อคุณจะ สึก คุณก็หลับตาเห็นตัว ส.เสื่อ-สระอี-ก.ไก่ สะกด — ลาสิกนี้มันคือสึกหรือ สึกหรือลงไป นี่คุณจะสมัครเป็น *คนสึกหรือ* หรือ มันคงจะโง่มากไปแล้วระมัง นี่เพราะคำพูดมันหลอก ที่แท้มันมาจากคำว่า ลาสิกขา ในภาษาบาลี ลาสิกขา แต่คำว่า *สิกขา* นี้ถ้าเป็นภาษาสันสกฤตมันเป็น *ศิกษา* เป็นไทยคือ *ศิกษา*

ลาศิกษ์

คำว่า *ศิกษา* ในภาษาไทยมาจากคำว่า *สิกขา* ในภาษาบาลี หรือ *ศิกษา* ในภาษาสันสกฤต ฉะนั้นลาศิกษ์ในที่นี้ก็คือ ลาศิกษา เอาษาออกไป เหลือแต่ศิกหรือศิกษ์ ลาศิกษ์อย่างนั้นนะถูกต้องตามความหมายเดิมคือลาสิกขาอย่างพระ

อย่างบรรพชิตไปเอาสิกขาอย่างฆราวาส อย่างนี้ไม่ใช่สิกขห
อย่าไปมองที่ไอ้สิก —ส.เสื่อ-สระอี-ก.โก่สะกด นั่นมันสิกขห
มองของเราว่า ลาศิกขนี่คือลาศิกขา หรือลาศิกขา —ศ.ศาลา-
สระอี-ก.โก่สะกด-ช.ฤๅษีการันต์

ถ้าคำว่า ลาศิกข อย่างนี้ไม่มีในปทานุกรมก็เพราะว่า
คนแต่งปทานุกรมมันยังโง่ มันยังไม่รู้ มันเอาสิก (ส.เสื่อ-สระ
อี-ก.โก่สะกด) ไปให้คนที่จะสึกจากศาสนาไปสู่เป็นฆราวาส
นี่มันกลายเป็นสิกขห นี่เราไม่ต้องอ้างเหตุผลอื่นแล้ว เรา
มองดูความจริงที่มันเป็นอยู่จริง

เราบวชเข้ามารับการศึกษาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา
อย่างภิกษุ ต้องศึกษารู้อย่างทั่วถึงเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา
แล้วเราก็กลับไปปฏิบัติในเพศฆราวาสคือ ปฏิบัติศีล สมาธิ
ปัญญา ในเพศฆราวาสตามที่จะทำได้ ให้ชีวิตนี้คือการ
เดินทาง เพราะเราไม่อาจจะทนอยู่ในเพศบรรพชิต ขึ้นทน
อยู่ทำไม่ได้ก็เป็นความผิด เป็นการทำชั่วเป็นบาปเป็นกรรม
ไปทำอย่างฆราวาสปลอดภัยกว่า เพราะเราหมายมันมาตั้งแต่
ทีแรกแล้วว่าเราจะบวชเพียงเท่านั้น เราไม่สามารถจะอยู่
ตลอดชีวิต ถ้าเผอิญอยู่ได้ตลอดชีวิตก็อยู่ไป ถ้ามันสู้ไม่ไหว

ก็ไปเป็นฆราวาส คือเป็นเต่าที่มีการเดินที่เข้มแข็ง หนักแน่น
มันคงไม่ประมาท ก้าวหน้าไป แต่ก็ไม่พ้นจากการที่จะปฏิบัติ
ในศีล สมาธิ ปัญญา

ฉะนั้นคุณอย่าคิดว่า "ศิកษ" นี้สิกหรอ แล้วบอก "คินสิกขา"
นี่คือบอกคินหมด จะโง่โดยไม่รู้ตัว จะบอกคินสิกขาแต่ชนิด
ของพระของบรรพชิต แล้วคงเอาไว้สำหรับสิกขาของฆราวาส
มันก็เป็น ศีล สมาธิ ปัญญา ในระดับหนึ่งแม้เป็นฆราวาส
เท่าที่เราได้เรียนมาในเมื่อเป็นภิกษุ

เรื่องมรรคมืองค์แปดนะคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ปฏิบัติ
เพื่อดับทุกข์ นี่คือระบบสิกขาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ขยาย
ออกไปเป็นมรรคมืองค์แปด เราก็เลยได้ความรู้นี้ออกไปเป็น
ฆราวาส แล้วก็ยังปฏิบัติสิกขาในพระพุทธศาสนาอยู่ดี แต่
หากว่าในระดับฆราวาส หรือแบบฆราวาส

ฉะนั้นเอาคำว่า "สิกหรอ" ออกไปเสียให้พ้น เอาคำว่า
"คิสิกขา" มาแทนไว้เรื่อย

ลา สิกขา อย่างพระ, ไปเอา สิกขา อย่างฆราวาส

ลา คิสิกขา อย่างพระ, ไปเอา คิสิกขา อย่างฆราวาส

ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา

ไม่ใช่ตัวหนังสือ ไม่ใช่คำพูด เป็นการปฏิบัติโดยตรงที่ว่า "ศิษย์" ออกไป ทีนี้มันก็เป็นผู้พร้อมที่จะเดินทางอย่างถูกต้อง อย่างแน่วแน่ มันคงไปสู่จุดหมายปลายทางของความเป็นมนุษย์ในเพศฆราวาส นี่คือการศิษย์ ไม่ใช่สีกหรือ ไม่ใช่กลับเป็นคนแล้ว ไม่ใช่ถอยหลัง ไม่ใช่อะไรหมด แล้ววากันเข้ามาศึกษาหาความรู้แล้วนำออกไปปฏิบัติเพื่อการก้าวหน้าให้ชีวิตเป็นการเดินทางอยู่ทุกขณะจิต

จะไปมีทรัพย์สมบัติ มันก็กลายเป็นการศึกษา, จะไปมีบุตรภรรยา มันก็กลายเป็นการศึกษา, จะไปมีเกียรติยศชื่อเสียงอำนาจวาสนา มันก็กลายเป็นการศึกษา เพราะว่าเราไม่ใส่ใจต่อสิ่งเหล่านี้ ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ในฐานะที่เป็นอุปกรณ์สำหรับการก้าวหน้าไปยังจุดหมายปลายทางอยู่เรื่อยไป

ถ้าไม่บวชนั้นนะมันอาจจะโง่ในเรื่องทรัพย์สมบัติ เรื่องลูกเรื่องเมีย เรื่องอำนาจวาสนาไปหลงอย่างหลับหูหลับตา หรือว่าถ้าบวช แม้บวชแล้วนี้แต่ถ้ามันไม่ได้เรียนให้ถูกต้อง มันสีกออกมันก็ไปโง่ไปหลงโง่เรื่องทรัพย์สมบัติ บุตรภรรยา อำนาจวาสนาอีกเหมือนกัน ฉะนั้นเราก็ต้องเรียนให้มันรู้

เข้าใจจริงในเรื่องชีวิต ในเรื่องสิ่งที่เกี่ยวกับชีวิต ฉะนั้นออกไปนี้
ไอ้สิ่งต่างๆ เหล่านั้นก็จะกลายเป็นวัตถุสำหรับการศึกษา ไม่ใช่
เป็นวัตถุสำหรับให้หลงใหลหลับหูหลับตาอยู่ที่นั่น

ฉะนั้นชีวิตในสองความหมายคือ ชีวิตหนึ่งคือการ
เดินทางไปทุกขณะจิตโดยเร็ว ชีวิตหนึ่งคือการติดตั้งอยู่ที่นี้
มันเป็นชีวิตผิด ชีวิตโง่ เราต้องเอาชนะให้ได้ต้องให้เป็นการ
เดินทางตามลำดับ

ก็จะเห็นได้ชัดว่า วัฒนธรรมหรือประเพณีที่ให้คุณ
หนุ่มเข้ามาบวชในพุทธศาสนาเสียระยะหนึ่ง หนึ่งพรรษา
สองพรรษา สามพรรษา ห้าพรรษา อะไรก็ตามใจ จนกว่า
จะมีความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้งขนาดที่จะเรียกว่าเป็นบัณฑิต
ในชีวิต ในความเป็นมนุษย์นี้ แล้วขอให้ต่อไปเดินทางแสดง
บทบาทก็เป็นวัฒนธรรมที่ดี ฉะนั้นคนไทยหรือประเทศไทยนี้
ไม่ได้โง่ วัฒนธรรมไทยนี้ก็ไม่ได้โง่ ในการที่ตั้งขึ้นมาสำหรับ
ให้คุณหนุ่มบวชชั่วขณะหนึ่ง แม้มันจะนอกกริตนอกรอย
ไม่เหมือนครั้งพุทธกาลโน้น มันก็ยังไม่โง่ ถ้าทำให้ถูกต้อง
ตามหลักเกณฑ์ที่มีอยู่อย่างนี้ ช่วยให้คุณ มนุษย์ นี้เดินทาง
ได้เร็วกว่าคนที่ไม่เคยบวชเสียด้วยซ้ำไป เพราะว่าเมื่อ

เขาบวชแล้วรู้จักการครองชีวิตที่ดี ไปเป็นฆราวาสที่ดี ที่สมบูรณ์โดยเร็ว ทีนี้เมื่อโลกก็ออกไปบวชครึ่งหลังมันก็ง่าย ที่จะเป็นพระอรหันต์ เมื่อไม่ได้ศึกษาให้ถูกต้องออกไปเป็น ฆราวาสที่โง่งมง่าย จมปลักอยู่ที่นั่นติดตังอยู่ที่นั่น ก็ไม่มีการบวชในบั้นปลาย ซึ่งเมื่อโลกแล้วก็จมตายอยู่ที่นั่น

ฉะนั้นการบวชต้องดีกว่า การที่คนหนุ่มได้บวชเสียทีหนึ่ง นี้จะต้องดีกว่าที่ไม่ได้บวช ฉะนั้นการศึกษาไม่ใช่ข้อเสียหาย ไม่ใช่ข้อสึกหรือหรือถอยหลังอะไร อย่าเข้าใจผิดเหมือน คนบางคนที่มีมันบวชเข้ามาผิดๆ คือคนที่บวชลี้ บวชหลง บวชครองเวณี หนีสงสาร ผลาญข้าวสุก นั่นบวชเข้าผิด เพราะฉะนั้นการสึกก็สึกกลับออกไปผิด มันเข้ามาโง่แล้ว มันก็ออกไปโง่ยิ่งกว่าเดิม มันรู้สึกคล้ายๆ กับว่า "โอ้, ทีนี้ หลุดตารางแล้วโว้ย บวชอยู่เป็นพระเป็นเณรนี่เหมือนกับ ติดตาราง สึกขา วินัย บัญญัติ กฎเกณฑ์ อย่างนั้นอย่างนี้ แทบจะกระดิกไม่ไหว กูสึกออกไปคราวนี้เหมือนกับหลุดจาก ตาราง" ฟัง ฟังที่มันพูดนี้ เพื่อจะไปสำมะเลเมตาตามเรื่องของ เขาที่ทนอัดอยู่ในระหว่างบวชนี้ อย่างนี้ละคือสึกหรือ สึกออกไป เป็นคนแล้วไม่รู้ว่าบวชคืออะไร ไม่รู้ว่าสึกคืออะไรอย่างนี้

อย่าให้ได้มีแก่เรา เราต้องเป็นคนลืมนตา หูตาสว่างไสว เป็น
ผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบาน นี่ตามความหมายของคำว่าพุทธศาสนา
เข้ามาหาแสงสว่างแล้วก็พาแสงสว่างกลับออกไป เดินหรือ
ปฏิบัติให้ก้าวหน้าไปตามกฎที่ตามที่กฎของธรรมชาติมันมีอยู่
เราจะฝืนกฎธรรมชาติไปไม่ได้ เป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว เป็น
พ่อบ้านแม่เรือน เป็นคนแก่เป็นคนเฒ่า นี่ต้องไปตามลำดับนะ
ศึกษาให้มันฉลาดในการที่จะเป็นเด็ก เป็นคนหนุ่มคนสาว
เป็นพ่อบ้านแม่เรือนที่ดีไปตามลำดับ นั่นนะคือวิชาความรู้
ในเรื่องนี้ มันช่วยได้อย่างนี้ สมมติว่าบวชออกไป สึกออกไป
ไปเป็นคนหนุ่มที่ดี เป็นบิดามารดาที่ดี ทีนี้ก็สามารถที่จะสอน
เด็กที่คลอดออกมานั้นนะให้มันเป็นเด็กที่ดี แล้วก็ดี มีโอกาส
ที่จะดีทั้งเป็นเด็ก ทั้งเป็นหนุ่มสาว ทั้งเป็นผู้ใหญ่ผู้แก่ผู้เฒ่า
เรื่องมันก็ดีไปหมด ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ
อย่างนี้ คนโบราณหลายพันปีมาแล้วเขาก็รู้เรื่องนี้ ดังนั้นเขา
จึงวางระเบียบแบบฉบับไว้สำหรับให้ประพฤติปฏิบัติให้เดิน
กันให้ถูกทาง

ชีวิตคือการเดินทางอยู่ทุกขณะจิต ไปให้ถึง
จุดหมายปลายทางก่อนแต่จะตาย

១

២

៣

៤

๕

ทิศของชีวิต

ศาสตร์ของจีน

ชนชาติจีนมีความรู้สึกในเรื่องนี้ ในลักษณะอย่างเดียวกัน
นี้มาหลายพันปี จึงเขียนภาพที่เรียกว่าภาพฝีกิ้วหรือจับิ้ว
ขึ้นมาได้ในที่สุด ฉะนั้นสนใจไปดูในตึกนี้ด้านหลังจอมีภาพ
เกี่ยวกับิ้ว ๑๐ ภาพ นั้นละคือการบรรยายหรือคำบรรยาย
ชีวิตทั้งหมดของมนุษย์เราที่ดีที่สุดในตามทัศนะชนชาติจีน

ภาพแรกที่สุด เด็กเล็กๆ คนหนึ่งยืนหันหน้าหันหลังหัน
ริ้นขวางไม่รู้จะไปทางไหน

ภาพที่สอง เด็กคนนั้นเริ่มเห็นรอยเท้าวัวที่พื้นดิน

ภาพที่สาม เด็กคนนั้นมันเดินสะกดรอยวัวไปจนเห็นก้นวัว

ภาพที่สี่ มันต่อสู้อัดกันกับวัวจนจับวัวได้

២៧

២៨

២៩

៣០

៣១

៣២

ภาพที่ห้า มันก็วิ่งไปตามความปรารถนา

ภาพที่หก มันก็เป่าปี่ขี้วัวสบายไปเลย

ภาพที่เจ็ด มันเอื่อมวัว แหงนหน้าขึ้นเบื่องบนไม่สนใจ
กับวัว

ภาพที่แปด เป็นวงกลม ว่าง ทั้งคนทั้งวัวไม่มีอีกแล้ว คือ
ความเห็นแก่ตัวก็ไม่มีอีกแล้ว ความเห็นแก่ของกูคือวัวก็ไม่มี
อีกแล้ว มันเป็นว่าง

ภาพที่เก้า มันก็งอกงามออกหน่อออกไปต่อไปใหม่ไป
ในทางอื่น

ภาพที่สิบ มันก็ช่วยแจกของสองตะเกียงให้ผู้อื่น

นี่เขาก็มีชีวิตที่สมบูรณ์อย่างนี้ นี่เราจะไปได้ถึงนั้นหรือ
ไม่ควรจะคิดดู ที่นี้ความเหมาะสมหรือจำเป็นอย่างยิ่งที่ควร
จะคิดดูว่าเราจะไปได้ถึงนั้นหรือไม่ เดียวนี้เรากำลังเป็นเด็ก
เหมือนในภาพที่หนึ่งกระมัง หันหน้าหันหลัง รีๆ ขว้างๆ
ไม่รู้ไปทางไหน กว่าจะเห็นรอยวัวที่พื้นดินคือการศึกษาที่ถูก
ต้อง ทำให้เห็นร่องรอยว่า "เกิดมาทำไม", "จะไปไหนกัน"

ก็เดินไปตามทางนั้นจนพบหน้าที่ที่ต้องทำ คือวัว คือ

ต่อผู้พัดเหวี่ยงกับวัวจนให้ชนะ ก็หมายความว่าปฏิบัติหน้าที่
ในความเป็นฆราวาสนั้นจนสำเร็จ จับวัวได้คือเป็นฆราวาส
ที่มีทรัพย์สมบัติ มีครอบครัว มีเกียรติยศชื่อเสียง มีสังคมดี
อะไรหมด ครบหมดเลยในเรื่องของฆราวาสนั้นก็เสวยความสุข
ตามภาษาโลกๆ เรียกว่าเป่าปี่ขี้วัว

พอหนักเข้าๆ มันก็เอื่อมระอา มันเบื่อเรื่องบ้าๆ บอๆ
นี้พอกันที ตัวกูก็ไม่มีอะไรที่จะเป็นสาระที่ยึดถือได้ หมดความ
เห็นแก่ตัว ส่วนของตัวว่างไปเป็นความว่าง ที่นี้ก็เหลือแต่
เรื่องผู้อื่น เทียบแจกของสองตะเกียงให้แก่ผู้อื่น นี่คนใจเขา
พูดเป็นอุปมาเขียนรูปภาพไว้อย่างนี้ แล้วมันไม่มีขัดอะไรกันเลย
กับหลักพระพุทธศาสนา

อย่างพระพุทธเจ้านี้แรกเกิดมาท่านก็ไม่ว่าไปทางไหน
ท่านพยายามไปจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระอรหันต์
หมดเรื่องตัว หมดเรื่องของตัวเองก็เที่ยวสอนสัตว์ ประชาชน
ในโลกให้รู้ตามบ้าง มันก็หลักเกณฑ์อันเดียวกันอย่างนี้

เดี๋ยวนี้เรายังเห็นแก่ตัวจัด หรือว่ายังไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม
ด้วยซ้ำไป แล้วก็ไปลุ่มหลงไถ่ความยึดมั่นถือมั่นเรื่องตัวกูของคุณ
เสียตลอดเวลา บวชเข้ามาที่หนึ่งก็ให้รู้เรื่องนี้สิว่าไถ่เรื่องตัวกู

ของกฎหรือความเห็นแก่ตัวนั้นมันไม่ไหว เต็มไปด้วยความทุกข์
รู้วิธีขจัดออกไปเสีย ทีนี้เรื่องตัวกูมันไม่ต้องการอะไรแล้วก็
เพื่อผู้อื่นสิ

ศาสตร์ของอินเดีย

ทีนี้ก็ไปเข้ากับหลักของชาวอินเดียโบราณเขาเรียก
มนุษยธรรมศาสตร์ ไม่รู้จักฟันปีก่อนพุทธกาลที่วางหลักชีวิตไว้
๔ ระยะเวลา คนเราเกิดมาชีวิตหนึ่งนี้ให้แบ่งเป็น ๔ ระยะเวลา

ระยะที่หนึ่ง เป็นพรหมจารี คือเป็นเด็กกระทั่งเป็นหนุ่ม
สาวนี้เรียกว่าระยะเวลาพรหมจารี มีหน้าที่แต่เพียงศึกษาและ
ปฏิบัติตามระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด เรียกว่าพรหมจารี
ไม่มีหน้าที่อื่น เป็นเด็ก ๆ จนกระทั่งเป็นหนุ่มสาวเต็มทีนี้เขา
เรียกเป็นพรหมจารี หน้าที่มีแต่เพียงการศึกษาและการ
ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบวินัยของตนอย่างเคร่งครัด

ทีนี้อันดับที่สอง เรียกว่าอาศรมที่สอง นี้ก็เป็นคฤหัสถ์
แต่งงาน เป็นสามีภรรยา พ่อบ้านแม่เรือน ทำหน้าที่ของตน
อย่างเคร่งครัดจนเป็นพ่อบ้านแม่บ้านที่ดี มีลูกมีหลาน

นี่ก็ขึ้นอาศรมที่สาม เป็อความเป็นอย่างนั้นก็ออกไป

อยู่ที่สงบสงัด ไม่สนใจกับเรื่องบ้านเรื่องเรือนเรื่องเงินทอง
อยู่ในที่สงบสงัด ก็เรียกว่า**วนปรีสถ์** แปลว่าอยู่ป่า แต่ไม่ได้
หมายความว่าอยู่ในป่า ในดง ในถ้ำ ในภูเขาเนอะอยู่ที่บ้านที่
เรือนนั้นก็ได้อะ แต่ว่าตัดออกไปในเรื่องคน เรื่องของ เรื่องเงิน
เรื่องงานอะไรนี่ตัดออกไป ไปอยู่ที่กอไผ่ มุมบ้าน กอกล้วย
มุมบ้านอะไรก็สงบระงับ อย่างนี้ก็เรียกว่า**วนปรีสถ์**ได้ แต่
ออกไปอยู่ป่าอยู่ดงอยู่ถ้ำก็ได้เหมือนกัน เป็นระยะที่สามที่จะอยู่
กับความสงบ ศึกษาในด้านใน ในทางจิตทางใจ ทางวิญญาน

เมื่อเป็นที่พอใจแล้วก็เข้าชั้น**อาศรมที่สี่** อันสุดท้ายเรียก
ว่า **สันยาสี** เทียบทำความสว่างไสวในทางวิญญานแก่ผู้อื่น
เป็นปู่ เป็นตา เป็นขวดแล้วก็สอนลูกหลานเหล่านั้นให้มันมี
ความสว่างไสวในชีวิต เพราะว่าตัวเองอยู่มาจนถึงขนาดนี้แล้ว
ย่อมเจนจัดไปทุกอย่างทุกทาง สามารถที่จะสอนลูกหลานเหลน
หรือชาวบ้าน หรือใครก็ตามให้เป็อยู่อย่างถูกต้อง เขาเรียกว่า
สันยาสี เทียบสั่งสอน เทียบแจกของส่องตะเกียง ความหมาย
อย่างนั้น

เกิดมาที่หนึ่งให้ดีให้ถูกทั้ง ๔ ระยะ ๔ อาศรม เป็น**พรหม-**
จารีที่ดี แล้วก็เป็น**คฤหัสถ์**ที่ดีได้ เดียวนี้มันขิงสุกก่อนห่าม

เป็นเจ้าของตั้งแต่เล็ก เรียนหนังสือเหลวไหลหมด นี่เป็นคนเลว
ไปเสียตั้งแต่ในชั้น *พรหมจารี* เขาจะเป็น *คฤหัสถ์* ที่ดีได้อย่างไร

ความที่ชิงสุกก่อนห่ามนั้นแหละทำให้สติปัญญาไม่
สมบูรณ์ในเรื่องต่างๆ การบังคับตนเอง การบังคับจิตใจก็ไม่มี
เพราะมันล้มละลายไปตั้งแต่เด็ก ๆ แล้ว ฉะนั้นระเบียบโบราณเขา
ให้เคร่งครัดที่สุด ให้เรียกว่าเป็น *พรหมจรรย์* เอาใจใส่แต่เรื่อง
การศึกษาและการปฏิบัติตามระเบียบวินัยอย่างเดียว

ต่อมาถึงขั้นที่จะเป็น *คฤหัสถ์* จึงจะไปนึกถึงเรื่องแต่งงาน
มีบุตร ภรรยา สามี แล้วทำหน้าที่ให้ดีที่สุดเพราะมันอบรม
เตรียมตัวมาดีที่สุด มันก็มาเป็น *คฤหัสถ์* ที่ดีที่สุด มันก็ได้ผล
ก้าวหน้าทางจิตใจเร็วจนถึงกับว่าจะเมื่อได้เร็ว พอมีบุตรมีหลาน
มีอะไรก็ตามมันก็เมื่อได้ อายุสักหกสิบปีมันก็จะเมื่อได้ ไม่
เป็นคนบ้าหลังจนเข้าโลงก็ยังไม่รู้จักเมื่อ

อายุสักหกสิบปีมันก็เป็น *วณปรสภ์* ไปสนใจเรื่องสงบ

เจ็ดสิบปีมันก็เข้าไปเป็น *สันยาสี* ได้ อายุเก้าสิบปีก็สอน
ลูกหลานหลานได้ ได้อย่างนี้ก็เต็มทีของความ เป็นมนุษย์
เรียกว่าเดินทางได้ครบหมดบริบูรณ์

การเดินทางและจุดหมายปลายทาง

ฉะนั้น คุณบวชเข้ามาก็ศึกษาลู่ทางอย่างนี้ หนทางอย่างนี้ กลับออกไปก็เดินให้มันได้อย่างนี้ อย่าให้มันไปตายด้านจมปลัก อยู่ในที่ใดที่หนึ่ง เกิดมาทั้งทีให้มันถึงอันดับสุดท้ายคือ **เที่ยวแจกของสองตะเกียงได้**

ขอให้ถือว่าเกิดมานี้เพื่อไปนิพพานคือถึงที่สุดจุดหมายปลายทาง แล้วก็จะสอนผู้อื่นให้รู้จักนิพพานได้อีก วัฒนธรรมโบราณของเขา ของเรานะ ของคนไทยเรานะ มี มีวางไว้เป็นหลักที่เราต้องไปสู่ นิพพานในที่สุด ทำอะไรก็ขอให้มันเป็นปัจจัยเพื่อนิพพาน ขอให้บรรลุถึงนิพพานในอนาคตกาลนั้นเทอญ นี่จุดหมายปลายทางวางไว้อย่างนั้น

เดี๋ยวนี้ลูกหลานโง่ๆ มันกลับหัวเราะเยาะเสีย มันไม่เข้าใจมันก็ต้องการแต่เรื่องเนื้อหนัง มันก็ไม่รู้จักนิพพาน ก็เรียกว่าหมดความเป็นไทย ไม่มีวัฒนธรรมไทยที่มีหลักไว้ว่า ทุกคนจะต้องพยายามไปถึงจุดหมายปลายทางคือนิพพาน ไม่ใช่มาหลงอยู่ที่นี้ในเรื่องเนื้อเรื่องหนัง เรื่องเอร็ดอร่อยทางอารมณ์

นี่มันเข้ากันหมดไม่ว่าของชาติไหนภาษาไหนที่เป็นชาติ

ที่เจริญมาตั้งพัน ๆ ปี รู้เรื่องอะไรดีก็ต้องพูดตรงเป็นอันเดียว
กันหมดว่า ต้องไปให้ถึงที่สุดจุดหมายปลายทางของมนุษย์
โดยให้เห็นว่าชีวิตคือการเดินทางอยู่ทุกขณะจิต ไปให้ถึง
จุดหมายปลายทางก่อนแต่จะตาย

นี่เราต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้โดยเร็ว มาบวช
มาเรียน ศึกษาให้เป็นบัณฑิต แล้วก็ละออกไปจากอาศรมนี้ไป
เป็นฆราวาส ก็ด้วยการเป็นบัณฑิตนั้นแหละ จะครองเรือนดี
จะอะไรดีไปตามลำดับจนเป็น *วณปรสัท* เป็น *สันยาสี* หรือ
ว่าเปรียบด้วยภาพจากวัวก็มันก็กลายเป็นผู้เที่ยวแจกของ
ส่งตะเกียงอยู่ในที่สุด เรื่องของเราหมด เรื่องปัญหาส่วนตัว
หมดเหลือแต่ช่วยผู้อื่น แจกของก็หมายความว่าช่วยเหลือ
ด้วยทางวัตถุ สิ่งของตามที่มีมันจะช่วยได้ *ส่งตะเกียง*ก็คือให้
ความรู้ความเข้าใจ ความสว่างไสวในทางจิตทางวิญญาณ

สมมติว่าคนหนึ่งมันปิดฉากชีวิตลงด้วยมันเป็นผู้มีอัน
จะกิน มีทรัพย์สมบัติมันคงเป็นหลักฐาน มีความรู้เรื่องทาง
จิตทางวิญญาณสูงสุดจนแนะนำบุคคลอื่นให้เข้าใจในเรื่องนี้
แล้วเขาก็ช่วยเหลือด้วยเงิน ด้วยของ ด้วยความรู้สูงสุดนี้ นี่เขา
เรียกว่าคนนี่คือคนที่ถึงที่สุดจุดหมายปลายทาง แล้วเขาหมด

กิเลสก็เป็นพระอรหันต์ ก็เกี่ยวข้องสอนในเรื่องจิตเรื่อง
วิญญาณที่สูงยิ่งขึ้นไปอีก รวมความว่าเป็นบัณฑิตโดยแท้จริง
ทั้งโดยการศึกษาและโดยการปฏิบัติ และโดยผลของการปฏิบัติ
นี้เขาเป็นบัณฑิตที่แท้จริง ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์

เพราะฉะนั้นเราทุกคนที่บวชนี้ก็บวชเพื่อให้เป็นบัณฑิต
ในลักษณะอย่างนี้ แล้วก็ออกไปดำเนินชีวิตด้วยความรู้ที่
ถูกต้องของการเป็นบัณฑิต แล้วก็บัณฑิตในการประพฤติ
กระทำ เป็นบัณฑิตในการได้รับผลของการกระทำ เกิดมาก็
เรียกว่า ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้แล้ว

เพราะฉะนั้นในวันนี้จะพูดแต่เพียงเท่านั้นว่า ให้การบวช
และการสีกของคุณทุกๆ รูป ทุกๆ องค์นี้สำเร็จประโยชน์
คือการเป็นบัณฑิตในแสงสว่างของชีวิตที่จะเดินไปสู่จุดหมาย
ปลายทาง นี่เตรียมบวชอย่างนี้ให้ดีแล้วก็เตรียมสีกอย่างนี้ให้
ดี สำหรับวันนี้ก็มีเร็วแรงที่จะพูดได้เพียงเท่านั้น

ขอยุติไว้ที่ก่อน.

มโนธรรมศาสตร์ (อาศรม ๔)

๑. พรหมจารี

มีหน้าที่ศึกษาและปฏิบัติตาม
ระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด

๒. คฤหัสถ์

เป็นพ่อบ้านแม่บ้านที่ดี

๓. วनปรีสถ์

อยู่กับความสงบ ศึกษาในด้านใน

๔. สันยาสี

เที่ยวสั่งสอน ทำความสว่างไสว
ในทางวิญญานแก่ผู้อื่น

บัณฑิต แปลว่า

ผู้มีปัญญาที่จะเอาตัวรอดได้

สนับสนุนการผลิต

โครงการทุน
แบ่งปันสื่อธรรม

bia.or.th/donation